

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Божидар Бориславов Велчев на тема: „Съвременните въоръжени конфликти, отразявани в новините на БНТ (Телевизионно отразяване на кризите в бивша Югославия, Ирак и Афганистан през периода 1999-2003г.)” за получаване на образователната и научна степен ”доктор” по 3.5-Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика-Телевизионна журналистика)

АКТУАЛНОСТ И ЗНАЧИМОСТ НА ПРЕДСТАВЕНИЯ ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

Избраната тема на този дисертационен труд е много актуална по две основни причини:

Първата причина се отнася до поведението на телевизията като медия, в условията на война, натрупаните практики на водещи световни телевизии като CNN и BBC, а след тях - и Ал Джазира, в отразяването на военните действия в Персийския залив, Босна, Афганистан и Чечня. Какво е общото и различното в правенето на новините в условията на война, и по какъв начин новините отразяват военните конфликти? Безспорно темата за поведението на телевизията в условията на военен конфликт или терористичен акт е много актуална, и по всяка вероятност - и в бъдеще ще бъде така.

Втората причина, която прави темата на тази дисертация особено актуална е изборът на БНТ като обществена телевизия, разглеждането на поведението на тази обществена телевизия при новините в отразяването на някои от най-важните военни конфликти в последното десетилетие - войните в Югославия, Ирак и Афганистан.

Какви жанрови похвати използва българската обществена телевизия при отразяването на тези военни конфликти, доколко използва собствена картина или разчита на кадри от видеообмена, дали акцентира върху телефонните кореспонденции за хода на военните действия или поставя акцент върху човешките истории за войната, както и мнението за информационната ѝ политика на гражданското общество и оценката на неправителствения сектор.

Този кръг от проблеми е особено важен, най-вече от гледище на специфичната роля и функции, които изпълнява БНТ като обществена телевизия за представяне на темите и проблемите, които са важни за цялото общество. Основна част от тези нейни функции безспорно минават през новините.

От гледище на осмислянето на натрупания опит на българската телевизия изобщо, и на БНТ в частност, при отразяването на военни конфликти (особено тук на Балканите), избраната тема за докторска дисертация е значима и актуална, и доколкото съм осведомен - това е първото научно изследване, отнасящо се до поведението на новините на БНТ - в условията на военен конфликт.

2. СТЕПЕН НА ПРОУЧВАНЕ НА ПРОБЛЕМА

Докторантът Божидар Велчев използва индуктивен подход, той тръгва от общия теоретичен проблем, отнасящ се до въоръжените конфликти в медийното пространство, глобализацията на информационния поток, която усилва ролята на медиите, на взаимните влияния между медиите и властовите елити в условията на война. За да стигне на финала на своята докторска дисертация до конкретните практики на медийно отразяване на въоръжените конфликти в Югославия, Ирак и Афганистан, разгледани през

призмата на новините на БНТ като обществена телевизия, имаща специфична роля и функции.

Смятам, че докторантът изследва поставения проблем достатъчно пълно и многостранно - той разглежда както поведението и медийните политики на телевизии като CNN, BBC, Ал Джазира в условията на големите военни конфликти през последните десетилетия, и същевременно предлага собствено изследване на новините на БНТ и тяхното отразяване на конфликтите в Югославия, Ирак и Афганистан през първата една седмица от развитието на тези конфликти. Това показва, че е проучил тази много трудна изследователска тема в достатъчно висока степен. За целта използва работни понятия като: *конфликт, въоръжен конфликт, криза, информация, глобализация, властови елит, комуникация, обективност, CNN ефект, телевизионна среда, превенция на насилието, език на омразата* и др.

В първа глава докторантът разглежда главно някои етични проблеми, които неизменно стоят пред журналистите, които отразяват военни действия. Божидар Велчев използва работната теза, че немалка част от информацията, които идват от бойното поле не са проверени от надеждни и независими източници, поради което е възможно в новините да попаднат предварително филтрирани, манипулативни съобщения, които да изкривят действителната картина на конфликта. Друга негова работна теза е, че по време на конфликт между медиите и елитите неизбежно има взаимни влияния. И двете работни тези са верни, те отразяват противоречивия характер на всяко медийно отразяване в условията на война. Докторантът представя различни изследователски гледища за войната и медиите - на такива автори като Бжежински, Фукуяма, Хънтингтън и др. Той използва и данни от

социологическа агенция Алфа Рисърч относно реакцията на българското общество към военните действия в Ирак и кризата в Косово.

Уместно, докторантът акцентира върху професионалната етика на медиите в условията на война, като разглежда демонизирането на Саддам Хюсеин от американските медии, а също и някои манипулации в американските медии, целящи да подготвят общественото мнение в САЩ за настъплението в Ирак (с.70-87).

Втора глава разглежда ролята на телевизията, която има свойството да създава паралелна екранна реалност, да видоизменя социалните и комуникационните модели - една напълно вярна теза. Докторантът правилно формулира работната хипотеза, че стремежът към пълно отразяване на военните действия, нерядко тласка телевизиите да ги трансформират като телевизионно шоу, в което войната може да бъде представена на аудиторията превратно, и донякъде - невярно. Телевизиите, според Божидар Велчев, винаги се изправят пред моралната дилема, дали да излъчат кадри, които съдържат насилие и жестокост. Той смята, че излъчването на такива кадри зависи от разбиранията на самата медия, но телевизиите по принцип трябва да се въздържат от тяхното излъчване, независимо, че това може да доведе до снижаване на техните рейтинги.

Този въпрос е много по- сложен. В световните медийни практики се наложиха два стандарта за отразяване на военни действия, насилие и жестокост. Условно казано, *стандартът CNN* и *стандартът Ал Джазира* . Всеки от тях има своето място и роля в изграждането на водещите телевизионни практики в отразяването на последните военни конфликти, и той най-общо отговаря на културните разбираня и манталитет на техните зрители.

Докторантът уместно анализира отсъствието на човешки истории и страдания на екраните на CNN, FOX и NBC по време на войната в Ирак през 2003г., най-вече защото тези влиятелни телевизионни мрежи изхождат от разбирането, че американската аудитория трябва да бъде своевременно информирана, но в същото време - и пощадена от толкова много жестокост.

Интересен е анализът относно смесването на независимата и обективна позиция на журналиста - с патриотичния тон и патриотичната позиция, характерна за Fox News при отразяването на войната в Ирак (с.105). Истината за войната действително първа бива убивана по време на война. Докторантът аналитично и професионално разглежда отделните телевизионни стандарти за отразяване на жестокост и насилие при военни действия, като подробно разглежда медийната практика на CNN и на Ал Джазира. Правилна е формулираната теза, че зрителят трябва да бъде осведомяван, но заедно с това да му бъдат спестявани някои кадри, съдържащи много голяма жестокост и насилие.

Доколко „ножицата” между двата медийни стандарта се дължи главно на използването на различни пропагандни техники, е отделен въпрос. При всички случаи става дума за различна чувствителност на телевизионната аудитория, която има различно концептуално гледище към света и неговите събития. Аудиторията в Ирак или Афганистан оперира с други културни и религиозни кодове, които силно увеличават прага на търпимост по отношение на насилието и жестокостта, показвани на малкия екран.

Божидар Велчев подробно разглежда т.нар. *CNN ефект*, който може да се формулира като използването на медиите като средство за промяна на политическия дневен ред; медиите като пречка за постигане на желаните политически резултати и медиите като

ускорител за вземането на политически решения. Този ефект се свързва със CNN, защото тя е първата ТВ мрежа в света, която въвежда 24 часов цикъл на излъчване и информационно отразяване на военните действия в Персийския залив (с.116).

Докторантът поставя акцент и върху разнообразяването и разширяването на телевизионните жанрове при отразяване на конфликти и военни действия, което дава по-широка палитра на отразяваните събития, и допринася за по-голямата атрактивност на поднасяната информация (с.142)

Трета глава е посветена на въоръжените конфликти в Югославия, Афганистан и Ирак, отразявани от новините на БНТ. Извършено е наблюдение в първите седмици от развитието на тези конфликти, като се посочват предимствата и дефицитите в новинарското отразяване на БНТ като обществена телевизия. Докторантът разглежда и някои специфики в дейността на обществените оператори, които съдържа Закона за радиото и телевизията, свързани най-вече със защитата на обществения интерес.

Докторантът е направил наблюдение на новинарското отразяване от БНТ през първата седмица от началото на военните действия в Косово, Ирак и Афганистан. Неговата основна цел е да проследи дали в „По света и у нас” са спазени професионалните стандарти и доколко има дефицити в централната информационна емисия на обществената телевизия при отразяването на военните събития (с.182).

Интересни са наблюденията относно отразяването на военните събития в Югославия - използването на различни информационни източници и гледни точки, на различни жанрове, стремежът към

премерено и обективно поднасяне на информацията. Същевременно правилно е отбелязано, че в първите дни липсва информация за настроенията в българското общество за войната, както и репортажи от бежанските лагери, няма и репортажи от граничните пунктове на българо-сръбската граница (с.195).

Не са оповестени и социологически проучвания, които да свидетелстват за динамиката на обществените настроения и рецепционни нагласи. Докторантът отбелязва, че в новините на БНТ липсват човешките измерения на конфликта, има дефицит от материали, свързани с хуманитарния аспект на кризата.

Преобладават най-вече телефонните кореспонденции, но те често са хаотични и неподредени. Дефицит е и отсъствието в новините на позициите по конфликта на неправителствения сектор, не е потърсено мнението на независими експерти. В стремежа да се включи повече актуална информация, новините се лишават от картинност на разказа и от възможността да се съобщават интересни подробности (с.197). Данните, които се отнасят до отразяването от „По света и у нас” на военните конфликти в Ирак и Афганистан, са горе-долу същите, с малки изключения.

Докторантът обобщава трите наблюдения, които показват, че „По света и у нас” до голяма степен търси разнообразни източници на информация за тези конфликти, най-често я поднася журналистически неутрално, на аудиторията се предлагат и мнения, които са различни от тези на властовия елит, забелязва се стремеж новините да поднасят на зрителите максимално актуална информация. И трите военни конфликта са отразени приоритетно от БНТ, новините за тях са отделени със специален дизайн и лого, те се отразяват с помощта на различни ТВ жанрове.

Дефицитите, според докторанта, са свързани най-вече с известно подценяване на човешките проблеми на войната, последствията за мирното население, за екологията или икономиката. Липсва достатъчно информация за нагласите на обществото към тези военни конфликти, не се представят резултати от изследване на общественото мнение. Почти отсъстват материали за рисковете за нашата страна, често се използват кадри от чужди телевизии, а не собствени кадри. Но оценката на Божидар Велчев е в общи линии положителна, проведените три изследвания показват, че новините на БНТ показват високи журналистически стандарти и професионална етика при отразяването на тези военни конфликти (с.224).

Този съдържателен преглед показва, че докторантът Божидар Велчев показва много добро познаване на този научно-изследователски проблем, той го е проучил в необходимата степен за една докторска дисертация.

3. ИЗВОРОВА И БИБЛИОГРАФСКА БАЗА

Библиографията към дисертацията съдържа над 100 заглавия на научни изследвания от наши и чужди автори. Представени са авторски книги, сборници, речници, публикации в сборници и периодични издания, публикации в пресата и интернет, законодателни актове и нормативна уредба. Представената библиография е напълно достатъчна за една докторска дисертация, тя показва, че докторантът професионално и много добре познава научният проблем, който изследва.

Докторантът използва и данни от социологическите агенции Алфа Рисърч, BBSS Gallup, НЦИОМ, които съдържат информации за обществените настроения към тези въоръжени конфликти.

4. ИЗПОЛЗВАН МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОД

Докторантът използва два методологически подхода - на теоретичното изследване, анализиращо най-известните медийни практики в телевизионното отразяване по време на война от последните десетилетия. И на емпиричното изследване на отразяването на три военни конфликта от новините на БНТ като обществена телевизия. Този подход е верен и научно състоятелен - докторантът тръгва от общите процеси, разглежда някои световни телевизионни практики, и накрая конкретизира анализа си върху новините на обществената БНТ и нейното поведение при отразяването на конфликтите в Косово, Ирак и Афганистан.

5. ПРЕДМЕТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Предмет на този дисертационен труд е поведението на телевизията в условия на война, възможните техники на манипулации и прикриване на истината, познати от практиките на CNN при конфликта в Персийския залив. И на този медиен фон - отразяването на военни конфликти в Босна, Ирак и Афганистан от новините на обществената БНТ. Доколко нейните новини отразяват пълно и всеобхватно тези въоръжени конфликти, дали използват своя или чужда картина на бойните действия, дали дават предимство на актуалната, гореща информация от мястото на военния конфликт или поставят акцент върху човешката страна на войната? Дали новините на БНТ си служат със социологически проучвания, представящи какво е общественото мнение в страната по повод на тези военни конфликти, доколко на екрана на БНТ е видима позицията на неправителствения сектор? Това е предметът на тази докторска дисертация.

6. ЦЕЛ НА РАЗРАБОТВАНИЯ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОБЛЕМ

Основната цел на този изследователски проблем е да се анализира и покаже доколко новините на една обществена телевизия могат да са обективни, да отразяват бързо всички актуални събития от военните действия, да съдържат различни гледища и позиции, да представят позицията на отделни слоеве от обществото - експертите, обикновените зрители, неправителственият сектор, гражданското общество като цяло. Целта, която докторантът Божидар Велчев си е поставил, в общи линии е постигната.

7. НАУЧНИ ПРИНОСИ

Докторантът Божидар Велчев посочва в докторската си дисертация следните научни приноси: *емпиричен разрез и оценка на модулите в емисиите „По света и у нас” на Канал 1 на БНТ с оценка на професионалните подходи на медията към разглежданите конфликти; промените в програмната политика на медията в първите дни на един въоръжен конфликт, въпросите на професионалната етика и дали трябва една телевизия да показва жестокост и насилие в новините.*

Самооценката на докторанта отговаря на проведеното научно изследване и извършеното конкретно наблюдение относно отразяването на някои военни конфликти от новините на БНТ.

Научен принос е разработването на много важната тема за поведението на телевизията в условията на война, за стандартите на телевизионно отразяване на военните действия, създадени от първата война в Персийския залив насам.

Научен принос е извършеното конкретно наблюдение върху новините на БНТ и тяхното отразяване на някои важни военни конфликти. Това придвижва напред експертното разбиране за поведението на една обществена медия при възникване на даден военен конфликт, и как изглежда този конфликт - през филтъра на нейните новини.

8. ОЦЕНКА НА ПУБЛИКУВАНИТЕ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Докторантът е представил четири научни публикации в специализирани научни списания като „Военен журнал”, в сборник на НБУ и негово участие в научно - практическа конференция на тема „Стратегии и политики на сигурност” Публикациите са аналитични, те разглеждат проблема за телевизията и войната от различен ъгъл, и показват професионалната компетентност на автора. Ето защо заслужават висока оценка.

9. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

Докторската дисертация разработва много важен изследователски проблем, който отнесен към медийната практика на БНТ съвсем не се свежда единствено до поведението на новините. Обществената телевизия има важен принос в развитието на телевизионната документалистика в условията на война - например документалните филми на Елена Йончева и Бойко Василев от войните в Босна, Косово, Чечня, Ирак, Афганистан са принос в разработването на телевизионната военна документалистика, който заслужава специално научно изследване.

Докторската дисертация щеше да спечели, ако професионалното поведение на БНТ като обществена телевизия при военните конфликти в Босна, Ирак, Афганистан, освен с анализ на

новините, беше уплътнено и с анализ на анонсите за тези филми в новините. Защото тези водещи журналисти, които изразяват позиции, правят свои журналистически разследвания утвърждават БНТ като единствената телевизия у нас, която в продължение на години разработва военната телевизионна документалистика, има свой принос в утвърждаването на този жанр, нейните филми са носители на многобройни награди.

10. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като имам предвид професионалния подход към разработването на такъв сложен изследователски проблем, научната осведоменост на докторанта, ясната структура на научното изложение, прецизната методика на проведеното емпирично изследване на новинарските емисии на БНТ в първите седмици на военните конфликти в бивша Югославия, Ирак и Афганистан, направените изводи и обобщения, убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на г-н Божидар Бориславов Велчев образователната и научна степен „доктор” по шифъра 3.5. – Обществени комуникации и обществени науки за неговото изследване *„Съвременните въоръжени конфликти, отразявани в новините на БНТ (Телевизионно отразяване на кризите в бивша Югославия, Ирак и Афганистан през периода 1999-2003г.)”*.

15.08.2011г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

проф. дфн Милко Петров